

АНАЛИЗА

НА СОСТОЈБАТА НА РОМИТЕ
ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
ВО ОДНОС НА ОПФАТОТ СО
ЗДРАВСТВЕНО ОСИГУРУВАЊЕ

Вовед

Здружението за еманципација солидарност и еднаквост на жените на РМ-ЕСЕ во рамките на проектот „Здравје за сите, здравје за Ромите“ поддржан од Фондацијата Институт Отворено Општество поттикна процес на анализа на состојбата на Ромите во однос на нивниот пристап и опфат со здравственото осигурување.

За таа цел формиравме работна група составена од претставници од Министерството за здравство, Фондот за здравствено осигурување, Медицински факултет, Министерството за труд и социјална политика, НВО-и, претставници од локална самоуправа и Центри за социјална работа, (дадени во листа на учесници-Анекс 2).

На работната група ѝ беа презентирани достапните информации за веќе спроведените истражувања¹ за здравствената положба на Ромите и опфатот со здравствено осигурување во Р. Македонија, законската регулатива, националните акциони и оперативни планови во рамки на стратегијата за Ромите, МТСП (види Анекс 1 – Литература и референци).

Предмет на работа беше преку анализа на состојбата, да се идентификуваат проблемите и да се дефинираат препораки за олеснување на пристапот на Ромското население до здравствено осигурување.

1. Дефинирање на големината на проблемот

Покрај релативно добро развиениот систем² на здравствена заштита и здравствено осигурување во Р. Македонија базирана вредностите еднаквост и солидарност, голем дел од Ромското население не го ужива правото на здравствено осигурување и здравствена заштита. Уставот на РМ го гарантира правото на здравствена заштита. Граѓаните на Р. Македонија имаат право, но и обврска за заштита и унапредување на сопственото и здравјето на другите. Во период на здравствени реформи едно од круцијалните прашања за одржување и унапредување на здравјето на населението е големиот предизвик за акомодирање кон потребите на највулнерабилните групи и опфатот со здравствено осигурување и заштита.

При дефинирање на опфатот на Ромското население со здравствено осигурување и заштита

се соочивме со повеќе пречки. Имено, анализата на достапните извори на податоци покажа дека *не постојат многу информации* кои би можеле да дадат слика за опфатот на Ромите со здравствено осигурување. Постојат неколку истражувања кои зборуваат за понискиот степен на опфатеност на Ромското население со здравствено осигурување. Некои од нив зборуваат за 37,1 %³ на Роми кои не се здравствено осигурани. На повидок се најмалку две истражувања од оваа област кои ќе помогнат во дефинирање на големината на проблемот, а ќе бидат реализирани од невладини организации.

Втора пречка со која се соочивме се *здравствено статистички индикатори*. Показателите за морбидитетот не се водат по национална и етничка припадност, па не постои можност да се увиди патологијата на заболувања специфични за една етничка група во случајов кај Ромското население.

¹ Презентации на работилниците :

1. “Здравствениот статус на Ромите во Баир - Битола”, НВО Баирска светлина – Битола;

2. “Поинаков пристап – сите до подобро здравје”, НВО Лулуди – Скопје;

3. “Декадата на вклучување на Ромите, Акциони и Оперативни планови за здравство, Г-ѓа Мабера Камбери, МТСП

4. “Милениумски развојни цели и ромското здравје”, Доц. Д-р Фимка Тозија, Институт за социјална медицина

5. “Програми за здравствена заштита во Република Македонија”, Г-дин Михајло Костовски, ФЗО на Р.М.

6. „Се може без сè, но без здравје не“, НВО Центар за граѓанска иницијатива и НВО Романи Шукарипа, Прилеп. (истражувањето кое било спроведено меѓу ромската популација во Прилеп за пристапот до здравствените услуги и квалитетот на здравствени услуги кои ромите го добиваат од здравствените работници);

7. “Вакцинација и некои навики кои влијаат врз здравјето на Ромите”, Европски Центар за Малцински Прашања

² http://www.dfidhealthrc.org/Shared/publications/Country_health/europe/Macedonia.pdf

³ Социо - економската положба на Ромите во Република Македонија, ИСППИ, 2004.

2. Здравствениот статус на Ромското население

Кога се анализира здравствениот статус на Ромското население се пројавуваат определени специфики кои се разликуваат од општата национална здравствена состојба за Република Македонија.

Од страна на работната група за олеснет пристап до здравствено осигурување беа утврдени обележјата на здравствениот статус на Ромското население. Овие обележја се слични со состојбите утврдени во Стратегија за Ромите во Република Македонија, Министерство за труд и социјална политика, јануари 2005.⁴

Како најчести болести наведени во Стратегијата меѓу помладите Роми се сметаат заразните заболувања (хепатитис, ентероколитис, паразитски заболувања, кожни инфекции, ТБЦ), а кај возрасните кардиоваскуларни заболувања, дијабетес, респираторни заболувања, нервни растројства), додека кај адолесцентите во пораст се болестите на зависност, посебно наркоманијата.⁵

Ваквата здравствената состојба на Ромите, во најголем дел се должи на лошата социо-економска состојба.

Голем број на Роми се невработени⁶, без редовни примања, што се одразува на квалитетот на исхраната, неможност за придржување на соодветен диетален режим на исхрана, неможност за обезбедување на редовна терапија, субстандардни услови за домување на Ромите (ромското семејство почесто е повеќечлено и живее во мал, неосветлен и влажен простор, без постоење на потребна инфраструктура).

Општествена рамка

Непоседување на здравствено осигурување, недоволни услови за укажување на примарна здравствена заштита во населените места претежно населени со Роми (постојат мал број на амбуланти со недоволен број на медицински персонал), послаба превентивна заштита (нередовен одзив на родителите за имунизација на децата, нередовни систематски прегледи на децата и жените), ниско ниво на здравствено образование

и здравствена култура на ромската популација, скапи здравствени услуги и лекарства, дискриминација во здравственото згрижување од страна на медицинскиот персонал, недоволна информираност за здравствените права,

Ставови и политики

Лекот често се бара во парамедицината со што се губи драгоцено време за кое официјалната медицина можеби би можела да помогне, раното стапување во брачна заедница, рана бременост и породување, нерамноправност на брачните другари, помало вреднување на женското дете), и сл.

3. Предмет на анализа

Олеснување на пристапот на Ромското население до здравствено осигурување и здравствена заштита;

4. Потцели на Анализата

- а) Поголем опфат на Ромска популација со здравствено осигурување;
- б) Зголемување на пристапот до здравствените услуги до ромското население на ниво на примарна здравствена заштита;
- в) Обезбедување на услови за континуирано информирање на Ромите за здравствено осигурување и остварување на нивните права;
- г) Обезбедување на едуцирани кадри за континуирано информирање на Ромите за здравствено осигурување и остварување на нивните права.

Работната група ги анализираше проблемите на две категории на лица:

- Ромите кои согласно позитивните законски прописи и можности може да се здобијат со правото на здравствено осигурување, а не го уживаат тоа право;
- Роми кои согласно позитивните законски прописи не се категорија⁷ на здравствени осигуреници и кои не го уживаат правото на здравствено осигурување;

⁴ Стратегија за Ромите во Република Македонија, МТСП, Јануари 2005

⁵ Ибид

⁶ Според Националниот извештај за човековиот развој 2004, Македонија: Децентрализација за човеков развој, стапката на невработеност е 78,5 за Ромите и е два пати повисока од националниот просек.

⁷ Стечајни работници во работни организации кои ја немаат завршено стечајната постапка; лица на возраст од 63 и 64 години на кои им престанува правото на пријавување во агенција за вработување, а не стекнуваат основ за здравствено осигурување преку реализација на пензија или на реализација на ППП (согласно закон за социјална заштита над 65 години); лица најчесто жени кои живеат во брачна заедница со лице државјанин на РМ, а истите немаат државјанство;

Врз основа на презентираниите информации и искуството на членовите во групата на ова поле, се утврди дека:

- а. Постојат малку информации за здравјето на Ромите;
- б. Просечниот животен век кај Ромите е значително понизок од просечниот животен век во Македонија;
- в. Највисока стапка на смртност на доенчиња во Македонија е кај Ромската популација⁸.

5. Пречки во остварување на правото за здравствено осигурување

Анализата на состојбата укажа на следниве можни пречки во остварување на правото на здравствено осигурување:

- немањена потребна документација за стекнување на правото за здравствено осигурување;
- неинформираност;
- нередовно пријавување;
- работа во неформален сектор;
- недостигна стручни Роми во јавно здравствените служби,

1. Немање на потребна документација за стекнување на правото за здравствено осигурување

Немањето документација за докажување на личниот и семеен статус претставува пречка за целосно општествено интегрирање на Ромите во РМ, во уживањето на основните човекови права вклучувајќи го правото на здравствена заштита. Немањето на документација претставува сериозна пречка и вклучува њемање на: извод од матична книга на родени, лична карта, документи поврзани со здравствено осигурување, социјална помош, пасош и др.

Немањето на документација особено е сериозен проблем за децата бидејќи ги исклучува децата во училишна возраст од образовниот систем и системот на превентивна здравствена заштита (особено вакцинација и систематски прегледи).

Не помал е и проблемот со малите деца родени во домашни услови кои не подлежат на редовна вакцинација и систематски прегледи соодветни на возраста. Постојат иницијативи за вакцинација на децата кои се надвор од образовниот систем и децата на улица кои ги посетуваат дневните

центри, но сепак истите не се доволни да опфатат поголем дел од непријавените деца и децата кои поради други причини се надвор од образовниот систем. Со овие иницијативи може да се опфати поголем дел од децата ако правилно и навремено се информира населението

Непоседувањена лични карти и извод на родените, на дел од Ромите, им го оневозможува пристапот до јавно здравствените служби (и воедно до здравствено осигурување). Потребата од обновување на документите дополнително финансиски ги обременува сиромашните семејства.

II. Неинформираност

Неинформираноста претставува пречка кај Ромското население за уживање на правата, но и кај сите надлежни служби во процесот на стекнување на здравственото осигурување.

Се утврди дека поради неинформираност некои загрозени категории на граѓани не ги користат можностите на системите за заштита кои институциите гинудат, а можат да си ја унапредат својата состојба и автоматски состојбата на заедницата. Особено значајно е да се информира населението за значењето на имунизацијата за здравјето на децата, како и за фактот дека истата е реализирана во рамки на превентивните програми за здравствена заштита на Владата на РМ и е бесплатна за сите граѓани без оглед дали се здравствено осигурани или не.

Посебна категорија на лица за кои постојат позитивни законски решенија за пристап до системот на здравствена заштита се лицата со постојан престој во РМ, но истите поради неинформираност како и поради недоволно информирање од страна на стручните социјални и здравствени служби не ги уживаат законски предвидените бенефиции.

Неинформираноста по однос на правата за здравственото осигурување се утврди на повеќе нивоа, кај корисниците и кај давателите на услуги и информации. Се утврди дека потребно е подобро познавање на законската регулатива за здравствена заштита и здравствено осигурување како и потреба од промовирање на програмите за здравствена заштита на Владата на РМ особено меѓу невладините организации кои се занимаваат со оваа проблематика, здравствените работници, вработените во Центрите за социјална работа, Агенциите за вработување и подрачните служби на ФЗОМ.

⁸ Стапката на смртност на доенчиња е за два пати повисока од националниот просек, Situation Analysis of Roma Women and Children (Republic of Macedonia: UNICEF, 1999): 12.

III. Нередовно пријавување

Вработувањето преставува основа за здравствено осигурување. Истовремено барањето работа преку пријавувањето во Агенцијата за вработување претставува основа за здравствено осигурување. Од друга страна нередовното пријавување во Агенцијата за вработување, честопати предизвикува укинување на правото за здравствено осигурување за период од 6 месеци. Тоа се должи на неинформираност, но некогаш и од невнимателност на лицето кое се пријавува. Можност за вработување имаат и лица кои немаат завршено основно образование што овозможува уживање на правото на здравствено осигурување, но под услов да се пријават навремено за да не им биде ускратено тоа право. И покрај ваквите можности податоците од теренот укажуваат дека не сите подрачни единици на Агенцијата за вработување ги евидентираат лицата со недооформено образование па истите не можат да го користат здравственото осигурување.

Информирањето за начинот на пријавување во Агенцијата за вработување треба да го зголеми степенот на информираност на Ромското население за можностите кои може да ги користи при пријавувањето за барање на работа.

IV. Лица кои работат во неформален сектор

Дел од ромското население како и другото население во Р. Македонија е ангажирано во неформалниот сектор. Покрај тоа што овие лица работат, заради тоа што немаат воспоставено работен однос неможат да го остварат правото на здравствено осигурување преку работниот однос па затоа дел од нив се пријавуваат како невработени за да го остварат правото на здравственото осигурување. Евидентна е потребата за превземање на иницијатива за сузбивање на работа во неформалниот сектор со што би се овозможило и користење на правото на здравствена заштита преку задолжително здравствено осигурување. Активните мерки за вработување и легализирање на неформалните бизниси кои можат да резултираат во подобрување на состојбата треба да се промовираат и искористат во најголема можна мера.

V. Недостиг на стручни профили во јавно здравствените служби

Вкупно во јавно здравствените служби работат 186 Роми од сите профили од кои 3 доктори/ки. Според Националната стратегија за Роми и акциониот план до крајот на 2015 треба

да се вработат 420 Роми од стручните профили. Вклучувањето на соодветни профили ќе придонесе за полесно надминување на културните бариери при пружањето на здравствена нега и услуги

VI. Реформите во здравствениот систем

Промените кои што се случуваат во здравствениот систем може да преставуваат ризик за вулнерабилните групи меѓу кои и Ромите и може да го отежнат пристапот на Ромите кои не се здравствено осигурани до јавно здравствените и приватните здравствени установи.

Идентификувани се следните ранливи групи на кои треба да се обрне особено внимание:

- непријавени деца;
- деца надвор од образовниот систем;
- стари невработени лица меѓу 63-64;
- жени кои не се здравствено осигурани.

6. Препораки на работната група

● Прво треба да биде подигање на јавната свест за користење на системите на заштита кои институциите ги нудат преку информирање на населението и транспарентно работење на институциите.

● Потребно од информирање на населението за потребните документи за стекнување на здравствено осигурување и неговото значење во одржување и унапредување на здравјето преку ефективни теренски програми и медиумско информирање.

● Граѓанско информативни центри кои се предвидени во Стратегијата за Ромите на РМ особено треба да работат на олеснување на пристапот на Ромите до здравственото осигурување, преку информирање, идентификување на тешкодостапна популација особено непријавени деца и лица, како и да обезбедат мали фондови за обезбедување на документи потребни за стекнување на правото за здравствено осигурување во итни состојби.

● Потребно од поголема информираност на здравствените работници кои работат во ромски средини за програмите на здравствена заштита на Владата на РМ и можностите за здравствено осигурување, особено заради значењето на имунизацијата која во РМ е бесплатна и не е зависна од тоа дали населението е здравствено осигурано или не;

● Потребно од информации и известување за работата на националната работна група за интеграција на Ромите по однос на здравство

како една од приоритетните области, особено за опфатот на ромското население со здравствено осигурување;

- Потреба од поголемо актуелизирање на проблемот на опфатот на Ромското население со здравствено осигурување и ангажирање на невладините организации во идентификување на тешко достапна популација, особено деца родени во домашни услови, информирање и помош при обезбедување на документите;

- Потреба од обука на НВОи, здравствени и шалтерски работници за правата на здравствено осигурување и пристапот до здравствена заштита кои понатаму ќе го информираат Ромското население;

- Потреба од промовирање и поддршка на оперативни и акциони планови во рамки на Стратегијата за Ромите во РМ како и донесување и операционализирање на веќе донесените на ниво на општина, зависно од локалните потреби на Ромското население;

- Особено внимание треба да се обрне на

здравјето на жената Ромка која не е здравствено осигурана со оглед на фактот дека јавните гинеколошки примарни здравствени установи ќе се приватизираат, како и да се промовираат бесплатните и задолжителни гинеколошки прегледи во рамки на превентивните програми за здравствена заштита на Владата на РМ;

- Потреба од идентификување на непријавените лица, особено деца кои се родени дома, со оглед на тоа дека овие деца се обесправени согласно конвенцијата за заштита на детето. Во оваа насока МВР, МТСП и НВОи треба да вложат напори согласно нивните законски ингеренции;

- Потреба од иницирање на постапка за измена во прописите за евиденции во област на здравството во насока на прибирање на податоци за морбидитетот по етничка и полова основа меѓу друго

- Потребни се иницијативи и олеснувања во постапките за легализирање и промовирање на малите семејни бизниси со што поголем дел од населението ќе биде здравствено осигурано;

Анекс 1: Литература

- Социјалната положба на населението во Република Македонија : сиромаштија, ексклузија и партиципација во социјалниот живот / Јорде Јакимовски, уредник. – Скопје, Фондација Фридрих Еберт.
- Социо - економската положба на Ромите во Република Македонија, ИСППИ, 2004:
- Стратегија за Ромите во Република Македонија, МТСП, Јануари 2005.
- Situation Analysis of Roma Women and Children (Republic of Macedonia: UNICEF, 1999): 12.
- Report from The Workshop for Development of Action Plan in the Public Health Sector in Frames of the Decade of Roma Inclusion In Republic of Macedonia; Ohrid, 25 - 27 August, 2004.
- Алтернативен извештај за состојбата на националните малцинства во Република Македонија подготвен од работна група за малцински прашања, Март 2004.
- Пријатна фикција Состојбата со човековите права на Ромите во Македонија; Европски центар за правата на Ромите Серија извештаи по држави, бр.7 Јули 1998.
- Стратегија на РНВО – РОМА 2002 за развој на ромската заедница во Република Македонија 2005 – 2015, Мај 2004.
- Roms on Integration: Analyses and Recommendations The European Centre for Minor ISBN 3-9810857-4-4.
- On the Margins Roma and Public Services in Romania, Bulgaria, and Macedonia, By Ina Zoon, OSI, 2001.
- Програми за здравствена заштита, Службен весник бр. 30,31,45 2006.
- Трет извештај за Поранешната Југословенска Република Македонија, Европска комисија против расизам и нетолеранција, Јуни 2004.
- Прирачник за семинар “Со едукација до подобро здравје”; ИОМ, Институт за социјална медицина; Јуни 2005.
- The social Roots of Roma Health conditions; Karen Plafker.

Електронски извори:

- <http://vulnerability.undp.sk/DOCUMENTS/macedonia.pdf>;
http://www.soros.org/initiatives/women/articles_publications/publications/macedonia_20051101;
<http://www.palgrave-journals.com/ces/journal/v48/n1/full/8100148a.html#tbl1>

Анекс 2: Учесници во работната група

Андреа Пуздерлиски	Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените на РМ
Анита Цветановска	ОРМ Бела кула - Кичево
Борјан Павловски	Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените на РМ
Душко Миновски	ЕСЕ Надворешен соработник Социјален работник Информативен здравствен центар- Шуто Оризари
Идавер Реџеповски	ОРМ Бела кула - Кичево
Исидора Кацарска	Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените на РМ-ЕСЕ
Ислам Шакир	ЕЦМИ
Јусеин Демиров	Здружение на млади Роми, Референт за Ромски прашања на ЛС Штип
Лилјана Станоевска	Дипломиран правник
Мабера Камбери	МТСП
Михајло Костовски	Дипломиран правник
Михалјло Трипунов	Дипломиран правник
Насер Ахмед	ЦДРИМ, Информативен здравствен центар-Шуто Оризари
Проф. д-р Дончо Донев	Институт за Социјална медицина, Медицински факултет-Скопје
Доц. д-р Фимка Тозија	Институт за Социјална медицина, Медицински факултет-Скопје
Рамадан Скендер	ЦДРИМ, Информативен здравствен центар- Шуто Оризари
Ремзи Медик	Баирска светлина - Битола
Сонѓул Шабан	Центар на Роми на град Скопје
Сузана Велјановска	ЈУМ Центар за социјална работа - Битола Директор
Вера Димитриевска	Фондација Институт отворено општество - Македонија
Зоран Бошковски	ХДЗР КХАМ - Делчево
Зорица Богданова	Ј.У.М. Центар за социјална работа - Штип, Социјален работник